

Ressenya

NECROMÀQUINA: CUANDO MORIR NO ES SUFICIENTE.

Rossana Reguillo (2021)
NED Ediciones / ITESO Universidad Jesuita de Guadalajara. 244 P.
ISBN: 9788418273483

REBUT: 15/02/2024 ■ ACCEPTAT: 03/10/2024 ■ PUBLICAT EN LÍNIA: ..12./2024

Mònica Martínez Mauri / Universitat de Barcelona / 0000-0003-1857-1146

En aquest darrer llibre, Rossana Reguillo –activista de Drets Humans, professora Emèrita de la Universitat Jesuïta de Guadalajara (Mèxic) i especialitzada en cultures juvenils– reflexiona sobre la construcció social de la por, la violència i les atrocitats comeses per diferents actors a Mèxic, en un context marcat pel deteriorament institucional, l'avanç del capitalisme predador i l'acceleració tecnològica. La frase que serveix de subtítol a l'obra –*Quan morir no és suficient*– va ser pronunciada per un dels seus informants, un jove sicari, quan en una entrevista imaginava el que li podia arribar a passar (acabar torturat, amb el cos triturat, dissolt...). Segons ell, al final no n'hi hauria prou amb la mort per satisfer la sinistra màquina que governava la seva vida.

Al llarg de les 244 pàgines del llibre, Reguillo argumenta que Mèxic ha transitat de la *narcomàquina* –un concepte que la mateixa antropòloga va crear el 2010 per pensar en un sistema que articulava el poder econòmic, polític i operacional fent càlculs racionals de risc i benefici–, a la *necromàquina* –un estat d'urgència constant governat per un augment de la violència expressiva que no busca un fi instrumental sinó que es constitueix en un llenguatge que exhibeix poder–. En altres paraules: la *narcomàquina* estaria lligada a una producció racional de risc i acumulació de capital, la *necromàquina* seria la dissolució de la vida en un estat d'urgència. Reguillo s'inspira en treballs previs, com el d'Achille Mbembe (2011), qui va proposar el terme *necropolítica* per referir-se a l'exercici d'un poder de mort per part d'actors no estatals.

El llibre proposa recórrer un itinerari dolorós que inicia el 2006 quan el president de Mèxic, Felipe Calderón, declara la “Guerra contra el narco”. Un viatge que continua pels episodis més sagnants d'aquesta guerra i analitza l'emergència de la *para legalitat*: espais de poder paral·lels a l'Estat que estableixen nous ordres de control i sentits de pertinença. No s'estalvien les referències a les atrocitats comeses en diversos indrets de la geografia mexicana, on no només

les persones van ser assassinades, sinó torturades i sotmeses a un gran patiment, com el cas dels 43 estudiants desapareguts d'Ayotzinapa, un dels més traumàtics de la història de Mèxic, però malauradament no un cas aïllat, com bé mostra el llibre de Reguillo.

El cas dels 43 desapareguts d'Ayotzinapa va succeir el 26 de setembre de 2014, quan un grup d'estudiants de magisteri, aprenents de professor d'una escola rural, fills de pagesos, van topar amb el narco i l'Estat corrupte al poble d'Iguala (aleshores un important centre logístic de tràfic d'heroïna). Tres estudiants van morir a trets durant l'atac, igual que tres persones que passaven per allà, un xofer d'autobús, un jugador de futbol i la passatgera d'un taxi. Quaranta-tres estudiants van desaparèixer. Fins avui dia, només s'han trobat petites porcions d'ossos de tres d'ells. Segurament és el cas mexicà sobre el que s'han fet més reportatges i documentals¹.

Fins fa poc, històries tan sagnants i doloroses com aquesta no captaven la mirada dels antropòlegs. Com argumenta Nitzan Shoshan (2015) –investigador amb experiència de camp amb joves neonazis de Berlín–, tradicionalment no hem tractat temes considerats desagradables. Els motius que expliquen aquesta omissió són, segons ell, diversos. Per una banda, res impedeix que els antropòlegs s'interessin per temes com el genocidi, les guerres, la violència racista (temes també tractats per altres científics socials, com els historiadors), però a diferència d'ells, de nosaltres s'espera que apliquem els nostres mètodes etnogràfics per aproximar-nos a les víctimes, els oprimits o els perseguits. En el món acadèmic, impera una economia general del coneixement que ens limita a l'hora de triar els nostres temes i subjectes d'estudi. Per altra banda, hi ha aspectes relacionats amb el nostre mètode. Una vegada hem triat un tema i un col·lectiu d'observació, com que la naturalesa de la pràctica etnogràfica ens porta a esborrar les fronteres entre la simpatia i l'empatia, a forçar-nos a entrar en relacions afectives amb els nostres informants, aquestes persones es converteixen alhora en els nostres objectes d'investigació i en els consumidors del coneixement que produïm. Això condiciona sens dubte la nostra mirada, la nostra producció científica i la nostra elecció. En definitiva, ens és més fàcil empatitzar i escriure sobre les persones que pateixen. Ens resulta més còmode presentar-nos com els que donem la paraula als oprimits, que pensar-nos com els que amplifiquem la veu dels opressors.

En relació a aquest últim punt, el llibre de la Rossana Reguillo és especialment revelador. Ens permet superar aquesta visió dicotòmica entre víctima i opressor. A partir de la seva etnografia, es fa evident que en els escenaris de violència expressiva, els subjectes són alhora víctimes i victimaris. Ens mostra que per entendre el món de forma holística també hem de mirar allò que ens resulta desagradable.

Llibres com aquest justifiquen la preocupació de l'antropologia social pel patiment humà. Cada dia més recerques s'interessen en el funcionament del crim organitzat i s'aproximen al patiment tant dels perpetradors d'aquesta violència com de les víctimes. Joel Robbins (2013) ja advertia que l'antropologia anglosaxona estava modificat el seu principal objecte d'estudi des dels anys 1990. El focus s'estava movent de les societats llunyanes, les cultures distants (primitives, radicalment diferents), al sofriment humà, sense necessitat de descriure de forma molt densa el seu marc espacial i temporal. El context cultural, afirmava Robbins, cada vegada era menys important. Les etnografies tendien a centrar-se en relats de traumes que ens feien molt densa el seu marc espacial i temporal. El context cultural, afirmava Robbins, cada vegada

²¹ Sobre Ayotzinapa: Crónica de un crimen de Estado (Mèxic, 2015, de Javier Robles); Ayotzinapa 43 una noche sin amanecer (Mèxic, 2015, de Rafael Rangel); Mirar morir. El Ejército en la noche de Iguala (Mèxic, 2015, de Coitza Grecko); Ayotzinapa: La otra historia (Mèxic, 2018, de Víctor Ronquillo); Ayotzinapa, el paso de la tortuga (Mèxic, 2018, de Enrique García Meza); 43 / A Crime Without Answers (Estados Unidos, 2015, de Charlie Minn); The Fight Continues. The Ayotzinapa Case (Alemania-Mèxic, 2018, de Vanessa Juercke); Los días de Ayotzinapa (Mèxic, 2019, de Matías Gueilburt, serie documental en dos capítols); La noche de Iguala (Mèxic, 2015, de Raúl Quintanilla); I am Ayotzinapa (Estados Unidos, 2015, de Daniel Chávez Ontiveros); "Vivos" (Xina, 2020, Ai WeiWei).

era menys important. Les etnografies tendien a centrar-se en relats de traumes que ens feien sentir, tant a nosaltres com als nostres lectors, que la vulnerabilitat era pròpia de tots els éssers humans. El patiment s'estava convertint en una forma d'experimentar la nostra humanitat compartida. El trauma es presentava com una mena de pont entre cultures que permetia pensar una humanitat sense fronteres.

Després de llegir aquest treball es fa evident que tot i que la violència pot ser un dels universals humans, la manera d'exercir-la, rebutjar-la o acceptar-la no ho és.

Com indica el seu títol, *Necromàquina: Cuando morir no es suficiente*, no és una obra que retrati els aspectes més bondadosos de la condició humana. No obstant, finalment, ens convida a considerar com les persones que conviuen amb la violència s'esforcen per aferrar-se a la pau i a ressituar el bé al centre de la vida. Aquesta és la via optimista que Reguillo ens proposa explorar a partir del concepte de *contramàquina*, l'acció de totes aquelles persones que rebutgen la por, el patiment i el terror.

BIBLIOGRAFIA

- Chávez Ontiveros, D. (2015). *I am Ayotzinapa*. Estados Unidos.
- García Meza, E. (2018). *Ayotzinapa, el paso de la tortuga*. México.
- Grecko, C. (2015). *Mirar morir. El Ejército en la noche de Iguala*. México.
- Gueilburt, M. (2019). *Los días de Ayotzinapa (serie documental en dos capítulos)*. México.
- Juercke, V. (2018). *The Fight Continues. The Ayotzinapa Case*. Alemania-México.
- Mbembe, A. (2011). *Necropolítica*. Madrid, Melusina.
- Minn, C. (2015). 43 / A Crime Without Answers. Estados Unidos.
- Quintanilla, R. (2015). *La noche de Iguala*. México.
- Rangel, R. (2015). *Ayotzinapa 43 una noche sin amanecer*. México.
- Robbins, J. (2013). Beyond the Suffering Subject: Toward an Anthropology of the Good. *The Journal of the Royal Anthropological Institute*. 19 (3): 447-462.
- Ronquillo, V. (2018). *Ayotzinapa: La otra historia*. México.
- Robles, J. (2015). *Ayotzinapa: Crónica de un crimen de Estado*. México.
- Shoshan, N. (2015). Más allá de la empatía la escritura etnográfica de lo desagradable. *Nueva Antropología. Revista de Ciencias Sociales*. 83: 147-162.
- WeiWei, A. (2020). *Vivos*. Xina.

Fitxa bibliogràfica: Martínez Mauri, M. (2024). Resenya: *Necromàquina: Cuando morir no es suficiente*. *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 40(1), 139-141. <https://doi.org/10.56247/qua.463> [ISSN2385-4472]

